

„Az első évemet nem akarták igazolni”

Beszélgetés Béres János nyugalmazott gimnáziumi tanárral

BÁNHEGYI GÁBOR

Béres János Fotó: Laczó József

Edelény (ÉM) – A harmincasévek elején Martonyiban esperesi jóváhagyással egy öreg tanító mellett kezdtem dolgozni. Egy évig mint kisegítőhelyettes, majd helyettes, azután hároméves segédtanítókodást követően kérvényezhettem, hogy véglegesített rendes tanítónak váljak. Az első évemet később nem is akarták igazolni, mondván én egy betöltött állásban voltam és egy állást két ember nem láthat el. A háború után addig-addig kérvényeztem, hogy egy idő után megunhatták és végül ezt a kisegítőhelyettesi évemet is elismerték. Nekünk bizony még végig kellett járni a ranglétrát és mindent kérvényezni kellett. Az államsegély iránti kérelemhez például – ami Martonyiban 35 pengő volt – összesen tizenöt mellékletet kellett csatolni, a kérvényt az esperes jóváhagyásával kellett záradékolni, majd a kérvény bejárva az akkori illetékes hivatalokat végül a minisztériumban kötött ki, ahol megadták az engedélyt és kiutalták a pénzt. Természetesen nem ebből kellett megélnem, enniből nem is igen lehetett volna. Az egyházi biztosította a tanítónak az úgynevezett helyi javadalmat, ami azt jelentette, hogy kaptam ingyen lakást, szántóföldet, rétet, fát, ingyen fuvarokat a termények behordására.

- Mi volt az az ugratós osztály?
 - Egy fából vaskarika, hál' istennek, elég hamar meg is szűnt. Azok jártak ebbe az osztályba, akik valamelyik osztályban megbuktak. Hogy mégis el tudják végezni a nyolc osztályt a kiszabott nyolc év alatt, ezek a diákok bekerültek egy külön osztályba, ahol csökkentett tananyaggal egy év alatt két osztályt végeztek el. Ezen kívül tanítottam ipari iskolában és gimnáziumban nappali és levelező tagozaton. Hogy ki ne felejtsem, 1948-tól '51-ig voltam igazgató a borsodi iskolában, ahonnan leváltásom után kerültem az edelényi egyes iskolába.
- A leváltás okát közölték?
 - Hivatalosan sohasem, abban az időben ez nem is volt szokás, de én tudom, hogy amiatt, mert nem léptem be a pártba. Sohasem politizáltam. Hogy mennyire nem, arra az a legjobb példa, hogy amikor már nagyon piszkáltak, akkor kitaláltam, hogy belépek a kisgazdapártba, hátha békén hagynak. Egyszer egy iskolalátogató hölgy megkérdezte, hogy párttag vagyok-e. Mondtam neki, hogy persze, tagja vagyok a kisgazdapártnak. Erre elkezdett nevetni, hogy a kisgazdapárt már rég nem is létezik! Na ennyit arról, hogy mennyire érdekelt engem a politika.
- Ahhoz, hogy ennyiféle iskolatipusban taníthasson, bizonyára nem volt elég a tanítói képesség.
 - Persze, hogy nem, ezért van hat diplomám, egy népiskolai tanítói, egy református kántori, egy skatánitói, Egerben elvégeztem a tanárképzőt matematika-kémia szakon, végül a debreceni egyetemen a kémia szakot. Ez ugyan csak öt, de hozzá szoktam számolni a jelképes diplomámat, az aranydiplomát is. Ha minden igaz, akkor idén meglesz a hetedik, a gyémántdiploma is, mert nyáron lesz hatvan éve, hogy elvégeztem Sárospatakon a tanítóképzőt. Egyébként ennek a pataki diplomámnak vettem mindig a legnagyobb hasznát, mert ez a diploma nyolc osztályra szolt, így a későbbiekben például ha az edelényi gimnáziumban valamelyik tantárgyra nem volt az adott pillanatban képesített tanár, akkor oda engem osztottak be.
- A sok tanulás és tanítás mellett mivel foglalkozott a legszivesebben?

A Martonyiban eltöltött évekről jut eszembe, hogy „feltaláltam” a faluban a placebót, a hatóanyag nélküli gyógyszert, anélkül, hogy tudtam volna erről a szóról. Ez úgy történt, hogy a harmincas években a legközelebbi patika Szendrőben volt, ahová meglehetősen körülményes volt eljutni. Az iskolában volt egy kis gyógyszeres szekrény és a helybeli emberek, hogy ha fáj a fejük vagy a foguk, akkor engem kerestek fel, hogy adjak nekik valamilyen patikaszeret. Ha volt, akkor adtam, amikor meg nem volt, akkor azt mondtam, hogy majd adok a magaméból. Bementem a házba, egy pohár vízbe tettem egy késhegynyi sót, vagy cukrot, esetleg mindkettőt, hogy legyen valami íze. A „betegek” megitták, és még maradtak egy ideig, hogy kipanaszkodják magukat, anyós a menyre, meny a anyósra. A nagy panaszáradát eltartott egy félóraig, majd megkönnyebbülve hálálkodtak, hogy Isten áldja meg tanító úr, ez a gyógyszer teljesen megszüntette a fejfájásomat. Hát így találtam fel a placebót, mert nem akartam, hogy haragosaim legyenek.
- Később a tanítói pályafutása Edelényben folytatódott.
 - Először Borsodon tanítottam 1942-től, ami csak 1950-ben egyesült Edelényvel. Még az egyesülés előtti időről jut eszembe a következő történet: a feleségemet akkoriban nevezték ki tanítónak Edelénybe, és nekünk tankertületi engedélyt kellett kérni, hogy ő is Borsodban lakhasson, mert abban az időben volt egy rendelet, ami kimondta, a tanítónak helyben kell laknia, ami egy nagyon böles rendelet volt, mert csak így tudott a tanító igazán együtt élni a faluval. De hogy visszatérjek az eredeti gondolatmenethez, Borsodon és Edelényben azután izelítőt kaptam a szakma sokoldalúságából. Tanítottam osztatlan hat- és nyolc osztályban, ahol egyszerre kilencven diákkal kellett foglalkozni, osztott osztályokban, ahol az ötödik-hatodik és a hetedik-nyolcadikosokat okítottam, azután tanítottam fiú-, lány- és vegyes osztályban, ugratós osztályban...

- Mindig is vonzott az irodalom, a történelem és a zene. Szépirodalmi elbeszélésein, szakmai cikkeim jelentek meg különböző kiadványokban és mint helytörténész, műzeumi pályázatokon vettem részt. Az első ilyen irányú nagyobb munkám a borsodi református népiszkola történetét feldolgozó tanulmányom volt. Amikor készült az Edelény múltjából című monográfia, akkor szó volt arról, hogy ez a tanulmány is helyet kap benne. Végül mégsem jelent meg, mert a szerkesztők szerint nem tudtam bebizonyítani, hogy milyen óriási ellentétek voltak Borsodon a földesurak és a jobbágyok között. Hogy bizonyítottam volna be, amikor a háború előtt Borsodon egy-két földesúr mellett jószereivel csak kismesek éltek, jobbágyok nem is laktak a faluban! Ez az edelényi monográfia egyébként sem tartozik a legtekélyesebb munkák közé, van benne néhány tévedés. 1944 végén Borsodon, az iskolában időzött néhány héttel egy szovjet hadifogolyzárlatmány. A foglyok valamilyen oknál fogva német egyenruhát viseltek. Ezek a katonák a Boldva partján cselengő libákat összeszedték és egy ketrebe zárták. Kézzel-lábbal mutogatva megkérdeztem tőlük, hogy minek nekik ennyi liba. Válaszként szintén mutogatva elmagyarázták, hogy ha nem lesz elég enivalójuk, akkor ezeket fogják megenni. A monográfiában ez a történet úgy jelent meg, hogy a visszavonuló németek összefogdosták és elölték a falu libáit. Végül azonban valahol mégis hasznossá vált a kötetből kimaradt tanulmányom, mert pár évvel később egyik másolati példányt főiskolások felhasználtak szakdolgozatuk alapanyagául. Volt, aki csak a nevemet változtatta meg és mint a saját munkáját adta be szakdolgozatként. Ez azonban nem vette el a kedvemet a további kutatásoktól, rendszeresen részt vettem munkáimmal a különböző helytörténeti pályázatokon, nem is sikertelenül.
- A tanár úr még egy népdalgyűjteményt is megjelentetett a nyolcvanas évek második felében Kiöntött a Bódva vize messzire... címmel.
 - Soha eszembe nem jutott, hogy daloskönyvet adjak ki. A sárospataki tanítóképzőben az énekoktatás a népdalra épült, volt olyan év, amikor szinte csak népdalokkal foglalkoztunk. Később Martonyiban és Borsodon ha valami kedvemre való dalt hallottam, lejegyeztem a magam szórakozására. Az edelényi gimnáziumban többek között éneket is tanítottam, ott is folytattam a diákjaim körében a gyűjtést, de a legtöbb dalt az 1974-ben alakult helyi pávakörben gyűjtöttem. Később az edelényi könyvtár akkori igazgatója, Slezsák Imre segítségével kijártam a környékbeli falvakba gyűjteni, majd úgy határozottunk, hogy ezekből a dalokból ki lehetne adni egy bódvavölgyi népdalgyűjteményt. Aki csinált már ilyen összeállítást, az tudja csak igazán, hogy milyen iszonyatos munkával jár, hogy még véletlenül se jelenjen meg olyan dal, ami már máshol is szerepel. Még régebben múzeumi pályázatra gyűjtöttem össze a trizi nótafa, Demeter István dalrepertoárját, ami közel ezer dalt jelentett. Ebből az ezerből csak hat jelent meg a könyvben, de az előzetes átfésülés után még dr. Barsi Ernővel is lektoráltattam a kötetet, hogy csak azok a dalok kerüljenek a könyvbe, amelyek jellegzetesen erre a tájegységre jellemzőek.

Füzes László

Vázlat

Országnyi csapszék.
 Búzós kocsma.
 Ledér angyalok.
 Tombol a hús vására:
 az alkohol, a drog.
 Parázsló cigarettám nézem.
 Magam vagyok.
 Perceken belül leütnek. Lehet.
 És elnyújtódom a kövezeten
 akár egy halott.
 Siratnak majd,
 kik emlékeznek,
 s akikre én emlékezem.
 A lakatra zárt lelkiismeret
 izzó virágot nyit szíveim felett.

Kalász László

Ó január

és február
 megkötötte talajomat
 e tél rendezi dolgomat
 keményül fundamentumon:
 vastag a jég
 s lett e gyűlölt fagy menedék
 rakom rakom
 e bizonytalan talajon
 vágyaim épületét

A folyónál Mezey István rajza

Laboda Kálmán

EGYSZER

még gyermekkoromban
 ajándékba egy szép nagy repülőgépet kaptam, melyet fél-
 tón magamhoz szorítottam, de én baryón meg egy (szó-
 ke?) hajásbabáért nyúltam és egy barkács-készletre mu-
 tattam, NEM mondták, nem elég Önnek, hogy szállhat
 a kéklő magasban?

Néznek. Ezt azonnal észreveszi az ember. A hivatásos figyelők nagyra jól tudják ezt. Folytonos nézésükkel igyekeznek sokkolni delikvenseiket. Engem éveig nézett egy biztonsági ember. Utcán, vendéglőben, színházban; amikor csak a közelébe kerültem. Olykor már annyira provokatív volt a nézése, hogy gondoltam megszólítom, vagy megkérdelem a főkapitányt: mi bajuk velem? Meglehet, hogy éppen ezt várták. De soha nem szóltam. S persze nem szólt a néző ember sem. A hajam szála sem görbült. Pusztán érzékeltem akarják velem, hogy tudnak, amit tudnak... Hovatovább megszoktam, ha valaki nézett. Mindent meg lehet szokni. De most azért kicsit izgat ez a nézés. S milyen trükkös nézés! Nem a tarkómon érzem a figyelő szemeket, hiszen az illető előttem áll, hanem a pénztár vastag üvegablakán tükröződik a tekintet. A Postabank kasszájánál állunk ugyanis, kezünkben a csekkfüzet. A magam módján én is figyelék; megszokásból, kedvtelésből. Mennyire más a befizetők magatartása, mint a pénzre váróké! A befizetők magabiztosabbak, lezserőbbek. Nekik nem annyira sürgős. Akár el is mehetnek. Majd holnap visszajönnek, ha addig nem sikerül befizetni a pénzüket. De az is lehet, hogy má-

sutt helyezik el az összeget... Bezzeg azok nem ilyen nyugodtak, akik a „kivét” rovatot töltötték ki füzetükben... Nekik létkérdés a pénz; rendszerint nagyon kell valamire. Nyugtalanok, türelmetlenek. Az ő igazolványukat tüzetesen tanulmányozza a hiszonszony az ablak mögött, még az is megésk, hogy íráspróbát kér, mert meg akar győződni a kézjegy valódiságáról. Míg aki betétezt helyez el, azzal nem sokat vacakolnak; elveszik tőle a pénzt mindenféle igazolás nélkül. Így logikus a dolog, csak hogy a lélektan nem logikára épül.
 A szivar aki engem figyel betétes. Lezser, jól szituált férfi. Búndában van, mert ismét hidegre fordult az idő.
 Nem is egyszerű bűnda ez, hanem az a kanadai könnyű prémes (sál-galléros) autós kabát, amit sokáig csak filmekről ismertünk. Nyilván van hozzá megfelelő kocsi is. Na meg sapka. Ezt azonban nem látom, csak a pasas kopasz fejtét, amit már csak két oldalt övez némi hajmaradvány. Őszes gondörkés szálak. Rendszerint ez a büntetése a szép gondör férfiaknak; korán kopaszodnak. Ami nekik különösen fáj, mert hiszen legfőbb képességüktől fosztja meg őket a természet.
 Közöttünk ketten is állnak, nem látom, hogy a férfi mennyit fizet

be, meg nem is érdekel. (Még soha életemben nem bámultam be más ablakán, ami nem okvetlenül dicsérendő tény, ha hírlaplíróról van szó.) Szóval az elegáns úr fizet, de nem távozik. Félre áll és vár. Engem vár, most már semmi kétség. Mintha még intene is alaptalanul, bár Laci nem osztálytársai közül választott. Azaz nem is ő választott, hanem őt választotta ki egyik pályakezdő tanárónk. Ez aztán sok szóbeszédre adott alkalmat. Bár aligha volt többről szó, mint erőteljes rokonszenről, amiből majd csak ké-

mit, mert ma még egy falatot nem evett. Cipel is az egykor patinás vendéglőbe, mely most „HAMBURGERÁJ”. Nekem ezekről az intézményekről – és étkeikről – lecsújtó a véleményem, arról már nem is beszélve, hogy az araikat sem tudom megfizetni. Mikor leülünk eszébe jutnak a kispörkölte, amiket hajdan apámmal ettünk itt, meg az a sok tormás virsli, amilyen ma már nincs is. A gáblinak (a GABELFRÜSTÖKNEK) van most az ideje, vagyis a villásreggelinek, mely a régi jó magyaroknak, meg osztrákoknak étvágyat csinált az ebédhez, a maga zónapörköltjével, kisu-lyásával, na meg az utána járó korsó sörrel...
 Nézem Lacit, ahogy majsolja a hamburgeret, s közben iszik egy-egy kortyot a jeges kólából. (Amibe azt hiszem azért tesznek jeget, hogy ne érezzük a vacak Fagifor izz.) Én csak sült krumplicsészem, ami még elviselhető, kivéve az drát, még van előttem a burgerből, mikor Laci eltolja maga elől a tálcát. Nem sok kárt tett a hamburgerében. Az első falatokat mohón nyelte le, a következő harapásokat már csak forgatta a szájában, aztán egyszerre foladt a... – Látod így van ez – mondja letörtén, s nekem felrémlik az egykori kollégium ebédője, ahol két pojára faltuk a kolbászos krump-

lipaprikást, s ahol a – különösen jó étvágyú – Lacinak egyik-másik lány átengedte a sajtót, szalámit, májkrémet, ha hideget vacsoráztunk. Hol van már az a kollégium, s az a tizenéves rózsás arcú fiú... S micsoda sugárzó szemű voltuk! A mi ballagásunkon – ő a harmadikos – Aty versét szavalta. Maga is szabadmellű diák volt. Istenem mit tudna most üzenni ez a sápadt, beesett arcú kopasz ember egykori iskolájának? Hogy autón járta meg az életet, s hogy rengeteg pénzt keresett, vagy azt, hogy három helyre fizet gyerektartást, s most attól fél, hogy fiatal felesége egyedül marad...
 Kiderül, hogy nem üzleti úton tartózkodik a városban, hanem az itteni természetgyógyászhoz jött. Svájcban, meg a hazai híres kórházakban nem tudták meggyógyítani.
 A természetgyógyász a végső mentővár. – Ha ő csinálna valamit, hogy ne fogyjak tovább... Búndában, meg az asztalnál ülve, nem is vettem észre annyira krónikus soványosságát, mint most, hogy felálltunk.
 A szemében a régi fényeket látom felvillanni búcsúzásnál. – Látod, milyen jó, hogy bementem a Postabankba. Nem jó sok pénzzel autózni. Annyi minden történhet az emberrel mostanában...